

Доц. др Милица КОВАЧЕВИЋ*
Факултет за специјалну едукацију
и рехабилитацију
Београд

Прегледан рад
Примљено: 17. 04. 2019.
Прихваћено: 05. 06. 2019.

ДИВЕРЗИОНО ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИМ УЧИНИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

Диверзионо поступање према малолетним учиниоцима кривичних дела представља стандард за који пледирају готово сви релевантни међународни документи из области малолетничког правосуђа. Међутим, начини практичне имплементације могу драстично да утичу на смисао и сврху диверзионог поступања. Уколико се диверзионо поступање сведе на фактичко опраштање одговорности и заборављање кривичног дела учињеног од стране малолетника, а изостану помоћ, подршка и макар покушај да се позитивно утиче на даљи развој малолетника, онда је и диверзија сведена на пуку форму и лишена поенте. Оно што посебно погубно може да утиче на примену диверзионог поступања јесте недостатак ресурса, пре свега на локалном нивоу, услед чега изостају смислени програми за малолетне учиниоце кривичних дела. Циљ рада јесте да се сагледају одређена искуства из упоредноправних система, како би се и у Србији размишљало у правцу примене оних мера које су се показале као адекватне. Примењен је аналитичко-синтетички, правно-догматски и компаративни метод.

Кључне речи: диверзионо поступање, подршка, малолетни учиниоци кривичних дела¹.

---

* bucak80@gmail.com

¹ Текст је настао као резултат рада на пројекту *Развој методологије евидентирања криминалитета као основа ефикасних мера за његово сузбијање и превенцију*, бр. 179044, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а имплементира Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду.

Општа разматрања о диверзионом поступању

Популаризација диверзионог модела реаговања на малолетнички криминалитет представља једну од кључних тенденција у савременом малолетничком кривичном праву. Окретање ка овом облику (не)реаговања заснива се на научно утемељеној тврдњи да је непоштовање правила у случају већине малолетника само пролазна појава (Moffitt, 1993), те да неумерена или исхитрена реакција на криминалитет малолетника и младих лица може донети више штете но користи, па чак и проузроковати ирреверзибилне негативне последице по развој личности и образаца понашања (Howell, 2009: 26). Једно од теоријских упоришта за овакво резонување јесте и теорија етикетирања која стоји на становишту да обележавање малолетника жигом делинквента може утицати на утирање пута за будуће кршење закона и окретање малолетника ка другим вршњацима делинквентима, те самим тим и на креирање таквих ситуационих услова који погодују делинквентном понашању (Bernburg, Krohn, Rivera, 2006).

Са друге стране, у ширем јавном мњењу може бити присутно начелно неприхватање диверзионог поступања. Наиме, грађани могу посматрати скретање кривичног поступка као начин да малолетници једноставно избегну одговорност за кршење закона, што се логично истовремено доживљава и као негативно по морални и лични развој припадника будућих генерација. Није неуобичајено ни то да носиоци власти индиректно подржавају атмосферу неповерења према непунитивном реаговању на малолетничку делинквенцију, јер тиме себи могу обезбедити лаке политичке поене представљајући се као они који ће се одлучно обрачунати са малолетницима који не поштују закон и угрожавају поредак и просперитет (Fass, Pi, 2002).

Међународни документи из области заштите права детета и сузбијања малолетничког преступништва недвосмислено подржавају диверзионо поступање према малолетницима у сукобу са законом. Тако, Стандардна минимална правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе – Пекиншка правила (1985) предвиђају да ће се, кад год је то прихватљиво, размотрити могућност да се случајеви малолетних преступника решавају без прибегавања формалном суђењу, те да ће полиција, тужилаштво или други органи који се баве малолетничким случајевима бити овлашћени да решавају те случајеве по свом нахођењу, без прибегавања формалним расправама, а у складу са установљеним критеријумима (правила бр. 11.1 и 11.2). Даље, Стандардна минимална правила Уједињених нација за мере алтернативне институционалном третману – Токијска правила (1990) сугеришу да, у случајевима када је то потребно и у складу са правним

системом, полиција, тужилаштво или други одговарајући органи треба да имају овлашћења да ослободе преступника ако сматрају да вођење судског поступка није потребно за заштиту друштва, превенцију криминала, те унапређење поштовања закона и права жртава, као и да, када се ради о лакшим деликтима, тужилац може да изрекне одговарајућу меру као алтернативу институционалном третману (правило 5.1).

Диверзионо поступање, или скретање кривичног поступка, подразумева примену мера и поступака путем којих се избегава вођење кривичног поступка, односно обуставља већ започети кривични поступак према малолетницима. Позитивни законски оквири различитих држава предвиђају могућност да се у различитим фазама поступка поједини кривични поступци према малолетницима скрену са стандардне судске процедуре тако што ће бити разматрани мимо правосудног система, или пак могућност да се на малолетника примене мере парапеналног карактера (Radulović, 1999: 212). Но, треба нагласити да се диверзија суштински разликује од примене начела опортунитета кривичног гоњења када су у питању малолетници, стога што, осим избегавања кривичног поступка, обухвата и имплементацију конкретних мера путем којих ће се утицати на развој малолетника. Међу таквим мерама посебно се истичу оне које су усмерене ка реституцији, те мере окренуте ка оштећенима и ужој заједници у којој су кривичним делом нарушени односи, па се често истиче да управо јачање концепта ресторативне правде и њено интензивније преплитање са постулатима „класичне” ретрибутивне правде доприносе већој примени диверзионих мера (Banović, Joksić, 2011: 348).

Диверзиони модел је инспирисан и жељом да се избегне стигматизација малолетних лица. Она уобичајено произлази из вођења кривичног поступка и кажњавања, а у великом броју случајева може резултирати анулирањем евентуалних повољних ефеката санкционисања (Kovačević, 2013: 205). Са друге стране, треба нагласити да се у пракси дешава и да се под диверзионо поступање подводе поступци који то заправо нису, јер подразумевају упућивање у институције и санкционисање малолетника које се у таквим случајевима назива применом мера социјалне заштите или алтернативним санкционисањем.

Треба нагласити и то да диверзионе мере углавном нису адекватно средство реаговања у случају извршења тешких кривичних дела, као ни у случају рецидивизма. У оваквим случајевима диверзионим мерама не може да се оствари довољно снажан утицај, а и разлози који се тичу генералнопревентивне функције кривичног права не би оправдавали скретање кривичног поступка (Kovačević, 2013: 205).

Диверзионо поступање у упоредном праву

Аустрија

У Аустрији се диверзионе мере ресторативног карактера примењују још од 1985. године када су по први пут имплементиране путем пилот пројекта за малолетнике. Позитивни резултати постигнути применом пројекта условили су и формално увођење ресторативних мера и медијације у Закон о малолетничком правосуђу из 1988. године (Jugendgerichtsgesetz 1988-JGG). Захваљујући удруженим напорима суда, тужилаца и пробацijske службе, те интензивним научним истраживањима која су била присутна од самог почетка, аустријски модел је постао узор и за друге европске земље (Dunkel, Horsfield, Parasanu, 2015: 20). Диверзионе мере се примењују од стране суда, па и пре почетка судског поступка, тако да је највише заступљено примењивање начела опортунитета од стране јавног тужиоца (Kratcoski, Edelbacher, 2009). Предуслови за примену диверзионих мера су веома слични онима који се односе на примену васпитних налога у Србији, тако да је потребно да малолетник у начелу не негира одговорност за учињено кривично дело, да су објективне околности разјашњене у довољној мери и да је реч о кривичном делу за које није прописана казна затвора преко пет година.

Што се тиче самих техничких аспеката имплементације мера ресторативног карактера и медијације, они су веома прецизно дефинисани. Занимљиво је да је спровођење мера поверено невладиној организацији Neustart која ради под покровитељством Министарства правде, али са пуном стручном независношћу. Централно седиште ове организације је у Бечу, док су њене испоставе заступљене и на другим локацијама широм земље. Лица која раде са малолетним учиниоцима кривичних дела пролазе кроз комплексну обуку која траје четири године и углавном се одвија паралелно са практичним радом са корисницима услуга, као и кроз похађање теоријске наставе. Спроводи се почетна и завршна провера знања, након којих кандидат који задовољи критеријуме стиче одговарајући сертификат за самосталан рад (Dunkel et al, 2015). Кандидати који претендују на звање медијатора морају имати факултетску диплому из области социјалног рада, права, психологије, социологије или других хуманистичких наука.

Након увођења диверзионог приступа 1985. године, континуирано се повећавао обим његове примене, да би потом, почетком новог века, дошло до стагнације, а потом и до стабилизације прилика, тако да је, примера

ради, у 2009. години 23% свих малолетничких кривичних предмета било решено диверзионим мерама, 11% малолетника је санкционисано од стране суда у кривичном поступку, док је према убедљиво највећем броју малолетника поступање окончано тиме што је кривична пријава једноставно одбачена (Dunkel et al, 2015). Прве евалуације спроведене након имплементације пилот пројекта из 1985. године указале су на позитивне ефекте у погледу сузбијања повратништва. Тако се испоставило да је свега 14% малолетника према којима су примењене диверзионе мере поновило кривично дело у наредне три године, док је међу малолетницима који су санкционисани поврат износио 33% у наредне три године након извршеног кривичног дела (Dunkel et al, 2015).

Белгија

У Белгији се мере диверзионог и пре свега ресторативног карактера примењују још од осамдесетих година прошлог века. Пре свега је реч о медијацији између учиниоца кривичног дела и оштећеног, која је подједнако заступљена и код одраслих и код малолетника. Почев од 2006. године створени су формални предуслови за спровођење мировних конференција у чију су имплементацију посебно укључене локалне институције и грађани (Dunkel et al, 2015), пошто раније важећи Закон о малолетничком правосудју из 1965. године (Act of 8 April 1965 relating to the protection of youth and the care of minor who committed acts qualified as an offence) није изричито спомињао ресторативне мере и медијацију, већ је само начелно говорио о потреби рехабилитације малолетника.

Посебно је занимљиво то што је у северном делу Белгије осмишљен фонд у оквиру кога се прикупљају средства која малолетни учиниоци кривичних дела зараде путем волонтерског рада, а како би се та средства потом преусмерила за надокнаду штете коју су претрпеле жртве малолетничког кривичног дела (Dunkel et al, 2015). Диверзионе мере примењују како тужилаштва тако и судови, а за саму техничку имплементацију пре свега су задужене невладине организације. Још увек нису довољно евалуирани постигнути резултати, али се сматра да су у начелу искуства позитивна (Dunkel et al, 2015: 27).

Треба посебно напоменути да у Белгији не постоје било каква ограничења када је реч о могућности примене диверзионих мера и мера ресторативне правде, тако да не постоје ни ограничења у смислу тежине кривичног дела. Уз то, диверзионе мере су добро организоване, доступне и солидно финансиране на целој територији државе. Заправо, када је реч

о малолетним учиниоцима кривичних дела белгијски позитивни законски оквир уопште не познаје могућност репресивног поступања, већ се према малолетницима могу примењивати само едукативне и заштитне мере, премда то може подразумевати и смештање малолетника у институцију.

У Белгији се малолетнички кривични предмети само изузетно разматрају пред судом, и то по захтеву јавног тужиоца. Ипак, и суд примењује пре свега заштитне мере, па међу њима и смештање малолетника под надзор друге породице или у одговарајућу установу, с тим што се мере изричу са трајањем до шест месеци, након чега се преиспитује њихова целисходност. Постоји обавезујући редослед сходно коме суд примењује мере према малолетнику, руководећи се принципом да се прво примењује мера која је најмање инвазивна и којом се не ремети свакодневни малолетников живот. За почетак се настоји да се примени медијација и ресторативне мере, потом се омогућава испуњавање обавеза од стране малолетника по унапред осмишљеном пројекту, затим се разматра које мере треба применити како би малолетник остао у својој средини и породици, па се тек на крају примењују и институционалне мере.

Треба напоменути да се у Белгији примењују технике групне ресторативне конференције у складу са традицијом старих Маора са Новог Зеланда, с тим што се конференцијски приступ може користити само уколико се малолетник и оштећени изричито изјасне да то желе и све док не повуку једном дати пристанак (Sebhelyi, Nove, Taba, 2018: 16). Конференција не подразумева само учешће малолетника и оштећеног, већ и чланова њихових породица и других битних лица како би се придао значај последицама које је кривично дело проузроковало за дату ужу заједницу. Поправљање односа које се тако постиже може да буде симболичко или да се огледа у обавезивању малолетника да надокнади материјалну штету или да својим радом анулира последице. Даље, малолетник може да напише пројекат у коме ће прецизирати шта би могао да уради у корист оштећених и заједнице, што потом суд може, али не мора, одобрити (Sebhelyi, Nove, Taba, 2018: 17).

Без обзира на значајне успехе у примени диверзионог поступања и у Белгији постоји отпор ка овим мерама, како ширег тако и стручног јавног мњења, али и самих оштећених који оклевају када им се укаже прилика да учествују у диверзионом програму. Из тих разлога позитивни законски оквир предвиђа и формалну обавезу јавног тужиоца да малолетнику и оштећеном предложи разрешавање кривичне ствари путем медијације и ресторативних техника. Постоје агенције које потом контактирају оштећеног и малолетника, па тек уколико они не желе да учествују у

помирењу, или помирење буде неуспешно, онда се предмет враћа у стандардни кривични поступак. Највећи број малолетничких предмета ипак не бива разматран у судском поступку.

Бугарска

Бугарска има нешто другачији приступ малолетничком криминалитету у односу на друге земље из њеног суседства. Заправо, за разлику од других држава Бугарска има специфичне централне и локалне органе (комисије) који се баве антисоцијалним понашањем деце и малолетника узраста од седам до 18 година. Ови органи не поступају по прецизно одређеним правилима када утврђују „одговорност“ деце и малолетника за различите преступе, па они чак могу и одређивати која понашања спадају у недозвољена. Тако деца и малолетници долазе пред комисијске органе због бежања од куће, злоупотребе дроге и алкохола, проституције и других видова девијантног понашања, а све у складу са Законом о заштити деце (Child Protection Act, Закон за закрила на детето, 2000). То практично значи да су у Бугарској заступљени својеврсни статусни деликти, иако релевантни међународни документи пледирају за забрањивање такве праксе. Евидентно је да овакав приступ доводи у питање начело правичности и поштовања најбољег интереса детета, а највећи проблем се огледа у томе што заправо не постоји обавеза да се утврде околности конкретне догађаја због кога се према малолетнику могу применити и инвазивне мере.

Када је реч о малолетним учиниоцима кривичних дела, у Бугарској то могу бити лица старија од 14 година, и у кривичном поступку према њима примењују се правила општег материјалног и процесног кривичног законодавства, при чему не постоје функционално издвојени малолетнички правосудни органи. Ипак, као и у другим европским земљама, и у Бугарској судије, тужиоци и полицајци који долазе у контакт са малолетницима морају имати посебна знања о заштити и правима детета, те генерално о малолетничкој делинквенцији.

Када је реч о примени диверзионог поступања у Бугарској, оно је пре свега имплементирано путем овлашћења јавног тужиоца да одређене малолетничке случајеве преусмери на локалне органе који се баве случајевима антисоцијалног понашања, а забележено је да је између 2012. и 2016. године од укупног броја малолетничких предмета између 15 и 16% решавано управо на тај начин (Sebhelyi et al, 2018). Оно што чини проблематичним овакво поступање јесте то што малолетници немају

могућност да одбију примену одређених мера које су им локални органи наменили, иако је једна од кључних одлика диверзије то да она фактички представља погодност за малолетника и да као таква подразумева да се малолетник саглашава са применом диверзионих мера. Саме мере које се примењују веома су сличне српским васпитним налозима, те обухватају извињење оштећеном, друштвено-користан рад, подвргавање саветовањима и терапијама и томе слично. Међутим, мере могу подразумевати и забрану посеђивања одређених места и лица, те забрану боравка на отвореном простору после одређених вечерњих часова, тако да се чини да су више окренуте одржавању јавног реда и мира но помоћи и подршци у складу са индивидуалним потребама малолетника. Штавише, органи за сузбијање малолетничке делинквенције могу децу млађу од 17 година упутити и на боравак у школи затвореног типа. Даље, када је реч о малолетницима тужилац је овлашћен да једноставно одбаци кривичну пријаву уколико сматра да је кривично дело последица непромишљености малолетника и да не изискује формалну реакцију. Тада практично долази до просте диверзије.

У литератури се истиче да се у Бугарској, као и у суседним земљама, значајан део активности у вези са диверзионим поступањем унапређује радом и залагањем невладиних организација. Оне покушавају да пружи одређене нове услуге и да раде на обучавању и едуковању државних службеника, те да омогуће рад мањих установа, налик на домаћинства, у којима би могли боравити малолетници у сукобу са друштвеним правилима и законом који за тим имају потребу. Као и у суседним земљама, и у Бугарској су веома присутни проблеми са финансирањем рада ових организација, те самим тим и са одрживошћу услуга које оне настоје да пружају (Sebhelyi et al, 2018: 27).

Хрватска

У Хрватској је посебним законом за малолетне учиниоце кривичних дела (Закон о судовима за младеж, *Народне новине Републике Хрватске*, бр. 84/11, 143/12, 148/13, 56/15) предвиђена могућност диверзионог поступања. Она може бити остварена кроз примену начела опортунитета и одбацивања кривичне пријаве, дакле без примене додатних мера или пак кроз осмишљено диверзионо поступање. Конкретно, државни одвјетник може одлучити да не покрене кривични поступак иако постоји одговарајући степен сумње да је малолетник учинио кривично дело за

које је прописана казна затвора до пет година, уколико сматра да то не би било целисходно с обзиром на карактер дела, околности под којима је оно учињено, те ранији живот и личне одлике малолетника. Одлуку о непокретању поступка, слично као и у српском праву, државни одвејтник може условити спремношћу малолетника да испуни обавезе попут извињења оштећеном, надокнаде штете, подвргавања лечењу и томе слично.

У периоду од 2011. до 2016. године око 25% малолетничких кривичних предмета окончано је диверзионим поступањем у виду оба наведена модалитета диверзије (Sebhelyi et al, 2018: 14). У литератури се истиче да је законодавни оквир за поступање са малолетним преступницима у Хрватској усклађен са међународним стандардима у овој области, али да у пракси постоји одређено неповерење према диверзионом поступању у коме правосудни систем губи кључну улогу. Када је реч о конкретним диверзионим мерама, можемо рећи да су оне веома сличне српским. Дакле, у питању су мере налик васпитним налозима.

У Хрватској се примењује СТОП програм, по угледу на холандски пример, али се главна замерка односи на његову заступљеност само у већим градским срединама (Sebhelyi et al, 2018: 18). СТОП је у претходном периоду имплементиран пре свега у Загребу, а у примену учествују органи правосудног система, социјални радници и невладин сектор. Суштина програма се огледа пре свега у добровољном прихватању малолетника да обави одређени друштвено-користан рад. У програму учешће може узети малолетник који се сумњичи да је извршио лакше кривично дело, који у начелу признаје своју одговорност и који то изричито жели. О СТОП програму малолетници и њихови родитељи бивају информисани од стране полиције, која уз знање тужиоца потом малолетника упућује на социјалне раднике и невладине организације. Суд и тужилаштво добијају извештај о активностима које је малолетник обавио, а полиција упозорава малолетника пре примене програма да у случају непоштовања преузетих обавеза ипак може бити санкциониран за учињено кривично дело. Искуства малолетника са СТОП програмом углавном су позитивна. Постоје проблеми у погледу финансирања, ширења и одрживости програма.

Мађарска

У Мађарској је 2018. године ступио на снагу нови законодавни оквир о сузбијању малолетничког криминалитета, а пре овог догађаја међународна заједница је истицала битне замерке на поступање према малолетним учиниоцима кривичних дела, посебно имајући у виду да у неким

случајевима и деца стара свега 12 година могу кривично одговарати. Остаје да се види до каквих практичних промена ће довести нови законски оквир. Но, у начелу и на малолетнике се примењују одредбе општег кривичног законодавства (Hungarian Criminal Code (Act C of 2012)).

У Мађарској је у периоду између 2011. и 2016. године значајно опао број малолетничких предмета у којима је примењено диверзионо поступање (Sebhelyi et al, 2018: 14), што је вероватно условљено општом климом и политичким приликама у којима је диверзија представљена као начин бољећивог поступања према малолетницима који само желе да избегну кривичну и сваку другу одговорност. Ипак, позитивни законски оквир омогућава примену одлагања кривичног гоњења, медијацију, ресторативне мере, надокнаду штете, друштвено-користан рад, надзор од стране одговарајућег органа и диверзију у случају кривичних дела у вези са злоупотребом психоактивних супстанци. У пракси су конкретне мере диверзионог типа слабо заступљене, једнако као што недостаје и едукација судија, тужилаца и полицајаца о посебним начинима рада и поступања према малолетницима (Sebhelyi et al, 2018: 30).

Румунија

У Румунији се малолетници сматрају кривично одговорним почев од навршене четрнаесте године, с тим што се могу кажњавати само малолетници који имају више од 16 година. Поступак према малолетницима суштински се не разликује од кривичног поступка против одраслих, с тим што се води рачуна о поштовању права малолетника и гарантује се право на формалну одбрану (The Penal Code of Romania, no. 286/2009). У овој држави велики број кривичних пријава против малолетника буде одбачен или се предмети окончају без примене било каквих мера, па се тако у литератури истиче да се на годишњем нивоу рад на око 60% малолетничких кривичних предмета оконча већ у фази обраде код јавног тужиоца (Sebhelyi et al, 2018: 11).

Позитивни законски оквир Румуније је такав да се заправо изричито и не говори о диверзионим мерама, али постоји могућност за примену едукативних мера, смештање малолетника под посебан надзор и боравак у васпитно-образовним институцијама. Почев од 2014. године, најчешће примењивана мера према малолетним учиниоцима кривичних дела јесте едукативна мера неинституционалног типа, а и када се малолетници институционализују последњих година се пре свега упућују у образовне

установе, те све мање у установе где је заступљен ригидан режим и ограничавање слободe кретања (Sebhelyi et al, 2018: 18).

Када је реч о конкретним облицима диверзионог поступања, уколико тужилац одлучи да не поступа по малолетничком предмету он ће контактирати службу социјалне заштите која потом малолетника може сместити у установу ради заштите његових најбољих интереса или под одређени облик надзора. С тим у вези треба напоменути да је у периоду између 2011. и 2016. године на годишњем нивоу у просеку 95 деце било смештано у институције за малолетнике на неодређено време (Sebhelyi et al, 2018: 31). Када су у питању малолетници који се сматрају кривично одговорним и старији малолетници јавни тужилац ова лица може обавезати да испуне различите обавезе налик на српске васпитне налоге, а од успешности и залагања при испуњавању обавеза зависиће даља судбина кривичног поступка. У том случају се практично ради о примени начела опортунитета од стране јавног тужиоца, а овакав модалитет поступања применљив је у малолетничким кривичним предметима где се малолетник сумњичи да је извршио кривично дело за које је прописана затворска казна до седам година. Уз примену начела опортунитета паралелно се могу изрећи мере попут: друштвено-корисног рада, саветовања, извињења оштећеном и надокнаде штете, а малолетник који савесно испуни своје обавезе више не може бити гоњен поводом исте кривичне ствари, нити се било какви подаци о делу и поступку бележе у релевантним евиденцијама. Примену диверзионих мера надзиру јавни тужиоци и полиција.

Норвешка

Представљамо и мере диверзионог поступања у Норвешкој, с обзиром на то да се врло често нордијске земље, као државе благостања и државе које значајну пажњу посвећују питањима у вези са васпитавањем и заштитом деце и младих, помињу као узор на који се треба угледати.

У Норвешкој су током 2014. године уведене две нове санкције ресторативног карактера, са циљем да се већа пажња прида учешћу и улози оштећених, али и да се задовоље интереси малолетних учинилаца кривичних дела. За разлику од других европских земаља, у Норвешкој је још од деведесетих година прошлог века служба за медијацију добро организована и равномерно распоређена широм државе. У раду органа за медијацију учествују пре свега лаици који су прошли кроз одговарајућу обуку. Медијатори добијају новчану надокнаду за свој рад. Ова служба олакшава разрешење конфликта како у грађанским тако и у кривичним

стварима, а на годишњем нивоу реши и до 7.500 случајева (Rasmussen, 2018).

Нове ресторативне санкције за малолетнике од пре неколико година подразумевају и додатне мере помоћи и надзора за малолетнике. Тако уз примену ресторативних мера, у случају малолетника који се сумњиче да су извршили тежа кривична дела, долази и до имплементације мера попут: обавезног похађања школе, забране излагања у касним вечерњим часовима, едукативног рада уз помоћ татора, бављења спортом, терапије за контролу беса, лечења болести зависности и слично. Међутим, ове мере се називају и мерама санкционисања малолетника, мада акценат није на репресији, због тога што непоштовање мере од стране малолетника у финалу може резултирати његовим затварањем. Када је, пак, реч о лакшим кривичним делима, мере помоћи и подршке спроводе се тако што малолетник на месечном нивоу посећује службу за медијацију и ресторативну правду, где овлашћени службеник утврђује како протиче имплементација различитих мера. Ова мера се зато сматра знатно блажом од мере санкционисања малолетника и назива се мером надзора малолетника (Holmboe, 2017). Треба напоменути да, за разлику од ресторације и медијације за одрасле у грађанској и кривичној материји, у којима учествују само пригодни обучени лаици, са малолетницима раде искључиво професионалци. Иако је у нордијским земљама диверзија традиционално веома заступљена и постоји обиље информација о методама ресторативне правде, ипак треба рећи да се ставови јавног мњења и стручне јавности о њеној примерености и сврсисходности не подударају, тако да шири јавност и није претерано одушевљена применом неинвазивних мера према малолетницима (Rasmussen, 2018).

САД и Канада

Када је реч о САД треба имати у виду да је државно уређење ове земље такво да омогућава постојање суштинских разлика у реаговању на малолетнички криминалитет у различитим федералним државама. Зато ћемо се у циљу упознавања са искуствима у САД ослонити на резултате једне опсежне метааналитичке студије. Наиме, група истраживача је 2018. године објавила резултате вредновања различитих диверзионих програма спровођених од стране полиције, при чему су извор сазнања биле бројне експерименталне и квазиексперименталне научне студије о диверзионим програмима. Диверزيونи програми су били подељени у три основне групе: диверзија без било каквог даљег поступања, што би

заправо био пандан одбацивању кривичне пријаве у српским условима, диверзија уз упућивање на различите услуге у заједници и диверзија уз примену ресторативних мера. Основни закључак је да је диверзионо поступање дало нешто позитивније ефекте у сузбијању поврата у односу на спровођење кривичног поступка, док није било значајнијих разлика у постигнутим ефектима зависно од самог типа диверзионог програма који је примењен. Истраживачи су закључили да велики проблем у тумачењу резултата представља то што заправо нису дошли до поузданих сазнања шта се конкретно радило при спровођењу услуга, тако да не могу ни да евалуирају ефекте специфичних мера (Wilson, Brennan, Olaghere, 2018).

Још једно опсежно метааналитичко истраживање у Северној Америци спровели су Wilson и Hoge, који су 2013. године сумирали резултате 45 аналитичких студија о 73 диверзиона програма, такође закључивши да диверзионо поступање даје нешто боље ефекте у погледу сузбијања повратништва компарирано са класичним поступањем. Занимљиво је да су и наведени аутори дошли до закључка да сложена диверзија, дакле диверзија са применом конкретних мера, није значајно делотворнија од диверзије која се своди на обуставу поступка (Wilson, Hoge, 2013: 512). Ипак, констатују да процењивање ризика од будућег криминалног понашања као ниског, средњег или високог и прилагођавање диверзионог поступања тој процени битно утичу на ефективност програма.

Завршна разматрања

Диверзионо поступање према малолетницима почива на идеји да кршење закона од стране малолетника треба истовремено посматрати и као основ за позивање малолетника на одговорност и као прилику да се малолетнику пружи преко потребне помоћ и подршка. Због чињенице да деца и малолетници тек треба да се развију као личности друштво жели да их снажно подржи на том путу, уместо да их гурне на странпутицу са онима који су се већ определили за непоштовање прописа. Скретање кривичног поступка на алтернативни правац је, при томе, мотивисано како тежњом да се малолетник заштити тако и потребом да се на најнефективнији начин искористи период када се на малолетника још увек може драстично утицати.

Изложени упоредноправни преглед позитивних законских оквира и пракси у диверзионом поступању према малолетницима указује на непостојање суштинских разлика у поступању у Србији и другим земљама.

Наиме, скретање кривичног поступка према малолетницима остаје и даље недовољно евалуирана област у којој готово све државе света и данас траже најбоља решења, држећи се свега неколико опробаних тактика у пракси.

Оно што свакако јесте различито у Србији у односу на неке друге земље јесте ниво уложених средстава и напора у развијање диверзионих програма. Државе попут Норвешке и Аустрије отишле су далеко у организовању система за диверзионо поступање широм својих територија, што се за Србију и остале посматране државе не може рећи. Такође, у већини посматраних држава, па тако и у Србији, постоји проблем укључивања локалне заједнице у имплементацију диверзионих мера, иако је учешће грађана који деле свакодневицу са малолетником у реаговању на преступништво од великог значаја за успех ресоцијализације и реинтеграције. Ако је за утеху, у готово свим посматраним примерима постоји одређени отпор јавног мњења према скретању кривичног поступка, с тим што у Србији очигледно недостају мере путем којих би се шира јавност упознала са значајем, смислом и бенефитима диверзије. У том смислу, излагања закључујемо констатацијом да је у Србији преко потребна интензивнија примена мера диверзионог карактера и шире укључивање цивилног сектора у ову проблематику. Пошто се након првобитног интензивнијег примењивања диверзионог поступања изврше одговарајуће евалуације, биће омогућено размишљање о томе шта треба променити у постојећем законском оквиру. Како би се избегло непотребно експериментисање и лутање, добродошло је угледање на позитивне примере из упоредног права.

Литература

- Banović, B., Joksić, I. (2011). Diverzioni koncept reagovanja na kriminalitet maloletnika u Srbiji: Zakonodavstvo i praksa. *Теме*, 2. 345–364.
- Bernburg, J., Krohn, M., Rivera, C. (2006). Official labeling, criminal embeddedness, and subsequent delinquency a longitudinal test of labeling theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43(1). 67–88.
- Dunkel, F., Horsfield, P., Parosanu A. (2015). Research and Selection of the Most Effective Juvenile Restorative Justice Practices in Europe: Snapshots from 28 EU Member States, Vol. 1. Brussels: International Juvenile Justice Observatory.

- Fass, S. M., Pi, C. (2002). Getting Tough on Juvenile Crime: An Analysis of Costs and Benefits. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 39(4). 363–399.
- Holmboe, M. (2017). Norwegian Youth Punishment-Opportunity or Trap? *Bergen Journal of Criminal Law & Criminal Justice*, 5(1). 37–58.
- Howell, J. (2009). Preventing and Reducing Juvenile Delinquency: A Comprehensive Framework. Los Angeles: Sage publications.
- Kovačević, M. (2013). Međunarodni standardi u oblasti krivičnih sankcija i mera za maloletnike. Beograd: Pravni fakultet (doktorska disertacija).
- Kratcoski, P., Edelbacher, M. (2009). Juvenile Justice in Austria and the United States: Similarities and Differences. *International Journal of Police Science & Management*, 11(2). 203–216.
- Moffitt, T. (1993). Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review*, 100. 674–701.
- Radulović, Lj. (1999). Kriminalna politika. Beograd: Pravni fakultet.
- Rassmusen, K. (2018). When Is Restorative Justice? Exploring the Implications of Restorative Processes in Juvenile Offence Cases Based on Interviews and Observations in Northern Ireland, Norway, and Orlando, Florida. In: Nylund, A., Ervasti, K., Adrian, L. (eds.). *Nordic Mediation Research* (145–182). Cham: SpringerOpen.
- Sebhelyi, V., Nove, L., Taba, S. (2018). Alternative Ways to Adress Youth (AWAY Project). Budapest: Terre des hommes Foundation ‘Lausanne’ in Hungary.
- Wilson, D., Brennan, I., Olaghere, A. (2018). Police initiated diversion for youth to prevent future delinquent behavior: a systematic review protocol. Campbell Collaboration. Available at <https://campbellcollaboration.org/library/police-initiated-diversion-to-prevent-future-delinquent-behaviour.html> (1 March 2019).
- Wilson, H., Hoge, R. (2013). The effect of youth diversion programs on recidivism, A Meta-Analytic Review. *Criminal Justice and Behaviour*, 40(5). 497–518.

DIVERSION IN COMPARATIVE JUVENILE CRIMINAL LAW

By Milica KOVACEVIC

ABSTRACT

Diversion for juvenile offenders is a standard in almost all relevant international documents in the field of juvenile justice. However, the modes of practical implementation can drastically affect the meaning and purpose of diversion. If diversionary treatment is reduced to a factual forgiving of the responsibility for crime committed by minors, without the support and a positive influence for the further development of the minor, then the diversion is reduced to a mere formality and it has been deprived of its point. The process of the application of diversionary practices can easily be affected by the lack of resources, primarily at the local level, which means that there are no meaningful programs for juvenile offenders. The aim of this paper is to look at certain experiences from comparative systems, in order to detect those measures that have been proven to be adequate. In order to achieve this goal, an analytical-synthetic, dogmatic and comparative method has been applied.

Key words: diversion, support, juvenile offenders.